

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

Перший проректор

(Майя НІКОЛАЄВА)

« 04 » вересня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мультиетнічний контент в історії України

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 032 Історія та археологія
(код і назва спеціальності (тей))

Спеціалізація (за наявності) _____

Освітньо-професійна програма історія та археологія
(назва ОПП)

ОНУ

2023

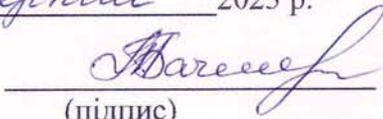
Робоча програма навчальної дисципліни « Мультиетнічний контент в історії України». Одеса : ОНУ, 2023. 20 с.

Розробник: НОВІКОВА Людмила, к.і.н., доцент, доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

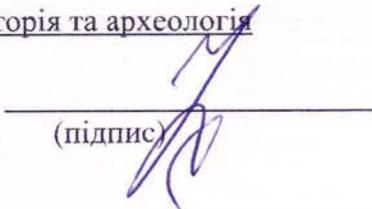
Протокол № 1 від "28" серпня 2023 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(Олена БАЧИНСЬКА)
(ім'я прізвище)

Погоджено із гарантом ОПП Історія та археологія

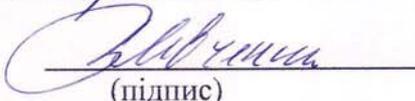

(підпис)

(Наталія ПЕТРОВА)
(ім'я прізвище)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "31" серпня 2023 р.

Голова НМК

(підпис)

(Галина ЛЕВЧЕНКО)
(ім'я прізвище)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ім'я прізвище)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ім'я прізвище)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>очна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання*</i>
Загальна кількість: кредитів – 4 годин – 120 змістових модулів – 2	Галузь знань	<i>Дисципліна вільного вибору</i>	
	<u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)	<i>Рік підготовки:</i>	
		4-й	
	Спеціальність	<i>Семестр</i>	
	<u>032 Історія та археологія</u> (код і назва)	8-й	
	Спеціалізації:	<i>Лекції</i>	
	_____	48 год.	
	(назва)	<i>Практичні, семінарські</i>	
		-	
		<i>Лабораторні</i>	
		-	
	Рівень вищої освіти: <u>Перший (бакалаврський)</u>	<i>Самостійна робота</i>	
		72 год.	
	Форма підсумкового контролю: залік		

* – заочна форма не передбачена

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни полягає у **формуванні у студентів** поняття про багатомірність української історії загалом й у регіональному аспекті, зокрема; уявлення щодо складної структури соціальної спадщини, у творенні якої взяли участь, разом з етнічними українцями, представники різних етнічних груп (етнічних або національних меншин); почуття поваги до співгромадян, незалежно від їх етнічного походження, як основної мотивації толерантної поведінки.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомити студентів з фактичним матеріалом, з особливостями наукової термінології, специфікою джерел, розвитком історіографії проблеми; дати уявлення стосовно формування етнічного складу населення України, її регіонів та м. Одеси в різні історичні періоди; висвітлити особливості історії різних етнічних груп (етнічних або національних меншин) в Україні від їх появи на українській території до сьогодення, показати приклади міжетнічної солідарності, внесок різних неукраїнських з етнічного погляду спільнот, представники яких є частиною сучасної української політичної нації, в історію України.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) фахових спеціальних (КФС): Володіти знаннями стосовно формування етно-конфесійної та соціальної структури українського суспільства. Знати час та регіони розселення національних (етнічних) меншин в Україні, роль їх в історії України, значення перебування на території України в їх загальній народній та державній історії, головний фактаж щодо переселення на територію України певного етносу, його соціально-економічного та культурного розвитку, діяльності окремих персоналій. Вміти вільно володіти головним фактичним матеріалом, працювати зі статистичними матеріалами та літературою, вміти виділяти окремі періоди в історії певних національних груп, давати оцінку діяльності окремим персоналіям, а також робити оцінку міжетнічним взаємовпливам в історичному аспекті. Студенти мають чітко уявляти причини конфліктів, вміти виділити позитивний досвід міжнаціонального спілкування, розглядати етнічні групи з точки зору наявної в їх середовищі соціальної диференціації, враховувати внутрішні культурні відмінності (КФС.16).

Програмні результати навчання: Вміння характеризувати етно-конфесійну та соціальну структуру на різних етапах розвитку українського суспільства. Фахові знання щодо головних чинників формування етно-конфесійної та соціальної структури суспільства. Здатність визначати історичне значення діяльності представників окремих етно-конфесійних груп в історії України. Володіння необхідним обсягом фактичного матеріалу стосовно окремих етно-конфесійних та соціальних груп.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має:

знати: необхідний фактичний матеріал, пов'язаний з явищем поліетнічності (при домінуванні етнічних українців) суспільства в Україні у різні історичні періоди, а також в Південноукраїнському регіоні, зокрема; наявність дослідницьких проблем та дискусійних питань;

вміти: працювати з джерелами та літературою, визначати етнічну структуру населення України в залежності від історичного періоду, визначати етнічну структуру окремих регіонів, висвітлювати внесок представників різних етносів в економічну, соціальну, суспільно-політичну, культурну історію України та Південноукраїнського регіону зокрема, визначати проблеми для дальшого вивчення, презентувати результати власних досліджень, популяризувати отримані знання, в тому числі з метою формування суспільної історичної пам'яті та національної й регіональної ідентичності; надавати необхідні рекомендації при виникненні практичних потреб у органів влади чи самоврядування, роз'яснювати в педагогічному процесі та іншій практичній діяльності важливість толерантного поводження і взаємозбагачення різних культур в Україні, важливість тісної внутрішньої інтеграції в контексті завдань зовнішньополітичної інтеграції України.

3. Зміст навчальної дисципліни Змістовий модуль I..

Тема 1. Вступ до курсу. Загальна історія мультиетнічності в Україні

Предмет та завдання курсу у контексті мультиетнічної парадигми історії України. Основні теоретичні та термінологічні проблеми. Головні етапи у вивченні неукраїнського етнічного контенту історії України.

Тема 2. Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – середина XVII ст.).

Головні чинники формування етнічного складу населення України в добу середньовіччя та ранньомодерну добу. Склад аграрного та міського населення. Поліетнічний характер окремих прошарків суспільства. Роль представників різних етносів в економічному, політичному, культурному розвитку суспільства на території України: загальна характеристика. Регіональний аспект етнічної історії.

Тема 3. Етнічні групи та міжетнічні відносини в Україні в період козацької державності (середина XVII ст. – 1770-і рр.): місце в історії суспільства та держави.

Головні чинники формування етнічного складу населення в добу козацької державності (з сер. XVII до другої половини XVIII ст.). Переселення в Україну окремих представників різних етносів та етнічних груп. Вплив Національно-визвольної війни (революції) українського народу 1648-1676 рр. на етнічну структуру суспільства. Міжетнічні та міжрелігійні відносини. Місце етнічних меншин в демографічній і соціальній структурі суспільства. Представники різних етнічних груп в історії козацтва. Роль в економічному та політичному розвитку суспільства на території України.

Тема 4. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): загальний та регіональний аспекти.

Особливості формування етнічного складу населення на українських етнічних землях в останній третині XVIII – на початку XX ст. Дані Всеросійського перепису населення 1897 р. Характеристика регіональних особливостей етнічної структури населення. Етнічний склад населення Південної України, процес його формування у цей період. Місце національних меншин у соціально-економічному, політичному та культурному розвитку України у новий час. Формування української нації і проблема національних меншин в українській політичній думці середини XIX – початку XX ст.

Тема 5. Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.

Національні меншини в добу Центральної Ради (УНР). Вироблення спеціального законодавства. Надання права національно-персональної автономії трьом національним меншинам. Включення положення про національно-персональну автономію до Конституції УНР. Ставлення до питання національних меншин в період Української держави. Ліквідація законодавства Центральної Ради. Особливості національної політики Павла Скоропадського. Національні меншини в законотворчій діяльності та історії УНР Директорії та ЗУНР. Державні народи та національні меншини у проекті державного устрою Галицької Республіки. Проблема міжнаціональних відносин під час революції. Проблема національних меншин і радянська форма державності в Україні.

Тема 6. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища.

Мультиетнічність в українських землях за межами СРСР у 1920-1930-х рр. Еволюція офіційної національної політики в СРСР, УСРР та УРСР у 20-30-х рр. XX ст. (коренізація та її згортання). Напрямки політики коренізації: Голодомор і національні меншини. Політичні репресії і доля національних меншин України в 1930-х рр. Регіональний аспект історії національних меншин. Багатоетнічність населення України в контексті перебігу та наслідків Другої світової війни. Голокост.

Тема 7. Єврейське населення й політика Голокосту в Трансністрії та її столиці Одесі під час Другої світової війни в контексті міжетнічних відносин.

Встановлення окупаційного режиму в Трансністрії. Депортація до Трансністрії єврейського населення з Буковини, Бессарабії, Румунії. Єврейське населення та політика Голокосту в Трансністрії. Єврейське населення та політика Голокосту в Одесі. Ставлення неєвреїв до євреїв під час окупації. Антисемітизм та його пропаганда у регіональній пресі. Демографічні наслідки.

Місця масових страт. Соціально-економічні наслідки. Антропологічні аспекти. Побут гетто та таборів. Стратегії виживання єврейського населення. Приклади суспільної солідарності, включно з міжетнічною, у справі порятунку євреїв. Побут порятунку.

Тема 8. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Зміни в структурі населення впродовж цього періоду. Роль різних етносів в економічному, культурному, політичному житті. Державна національна політика та її вплив на динаміку формування національного складу. Міграційні процеси. Нові тенденції в історії етнічних (національних) меншин під час «перебудови» та у добу незалежності України. Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. стосовно національної структури суспільства. Головні засади правового становища національних меншин в Україні за доби незалежності. Національна політика у контексті демократії та європейської інтеграції.

Тема 9. Етнічний аспект історії міста Одеси.

Передумови та етапи формування етнічної структури населення міста у ХVІІІ – ХХІ ст. Проблема консолідації міської громади у ХІХ ст. Поліетнічність як чинник міської забудови, соціально-економічного розвитку, міжетнічних та міжконфесійних стосунків у ХVІІІ – ХІХ ст. Місце представників різних етносів у суспільно-політичному житті міста у модерну добу. Роль у розвитку благодійності. Зони конфлікту у сфері міжетнічних відносин у ХІХ – на початку ХХ ст. Короткий огляд етнічної історії Одеси у ХХ – на початку ХХІ ст.

Тема 10. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі ХІХ – першої половини ХХ ст.

Історико-культурний інформаційний потенціал творів представників різних етнічних груп в Україні. Життя окремих етнічних груп та міжетнічні відносини в Україні в літературі вказаного періоду. Побут та історія євреїв в Україні на сторінках творів видатного єврейського історика Шолом-Алейхема. В.-З. Жаботинський як літератор доби формування модерної єврейської нації та проблема асиміляції євреїв у Російській імперії у його романі «П'ятеро». Твори болгарського літератора і церковного діяча В.Друмєва як джерело для ознайомлення з причинами еміграції болгар.

Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних/національних спільнот/меншин в Україні.

Тема 1. Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку ХХ ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії єврейської/іудейської громад в Україні. Роль іудеїв/євреїв у соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Єврейсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників єврейської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 2. Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у ХХ – на початку ХХІ ст.: втрати та здобутки.

Українська національно-демократична революція та єврейська громада у період з 1917-1920 рр. Єврейські погроми. Євреї в Україні у 1920-1930-х рр. Євреї України під час Другої світової війни. Трагедія єврейського народу – Голокост. Бабин Яр та інші місця масового знищення єврейського населення. Євреї в Україні у другій половині 40-х рр. ХХ ст. – 1991 р. Євреї в незалежній Україні.

Тема 3. Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії польської громади в Україні. Роль поляків в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Польсько-українські впливи та зв'язки. Проблемні питання. Роль представників польської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 4. Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії російської етнічної громади в Україні. Роль росіян в соціально-

економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Російсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників російської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 5. Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії білорусів в Україні. Роль білорусів у соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Білорусько-українські впливи та зв'язки. Роль представників білоруської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 6. Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники модерної доби та парадокси новітньої історії.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії болгарської громади в Україні. Головні регіони розселення, історія формування. Роль болгар в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Болгарсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників болгарської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 7. Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії німецької та німецькомовної менонітської громад в Україні. Роль німців та менонітів в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Німецько-українські впливи та зв'язки. Роль представників німецької етнічної групи в історії Одеси.

Тема 8. Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи формування грецької громади в Україні. Роль греків в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Греко-українські впливи та зв'язки. Роль представників грецької етнічної групи в історії Одеси.

Тема 9. Історія кримських татар в Україні.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії кримськотатарської громади в Україні. Роль кримських татар в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Кримські татари у ХХ ст. Масова депортація та боротьба за повернення в радянський період. Кримські татари в незалежній Україні.

Тема 10. Вірмени як складова мультиетнічної історії України.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії вірменської громади в Україні. Головні регіони розселення, історія формування. Роль вірменів в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Вірменсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників вірменської етнічної групи в історії Одеси.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма*				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	с.р.		л	п/с	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль I. Загальна історія мультиетнічності в Україні.										
Тема 1. Вступ до курсу.	6	2			4					
Тема 2. Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – середина XVII ст.).	6	2			4					
Тема 3. Етнічні групи та міжетнічні відносини в Україні в період козацької державності (середина XVII ст. – 1770-і рр.): місце в історії суспільства та держави.	6	2			4					
Тема 4. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): загальний та регіональний аспекти.	6	2			4					
Тема 5. Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.	6	2			4					
Тема 6. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища.	6	4			2					
Тема 7. Єврейське населення й політика Голокосту в Трансністрії та її столиці Одесі під час Другої світової війни в контексті міжетнічних відносин.	6	2			4					

Тема 8. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині XX – на початку XXI ст.	6	4			2					
Тема 9. Етнічний аспект історії міста Одеси.	6	2			4					
Тема 10. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі XIX – першої половини XX ст.	6	2			4					
Разом за змістовим модулем 1	60	24			36					
Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних/національних спільнот/меншин в Україні.										
Тема 1. Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку XX ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху.	6	2			4					
Тема 2. Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у XX – на початку XXI ст.: втрати та здобутки	6	4			2					
Тема 3. Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення.	6	2			4					
Тема 4. Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості.	6	2			4					
Тема 5. Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку.	6	2			4					
Тема 6. Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники	6	2			4					

модерної доби та парадокси новітньої історії.										
Тема 7. Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу.	6	4			2					
Тема 8. Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів.	6	2			4					
Тема 9. Історія кримських татар в Україні.	6	2			4					
Тема 10. Вірмени як складова мультиетнічної історії України.	6	2			4					
Разом за змістовим модулем 2	60	24			36					
Усього годин	120	48			72					

* – заочна форма не передбачена

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

6. Теми практичних занять

Практичні заняття не передбачені.

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені

8. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає підготовку до лекцій, ознайомлення з базовою літературою; написання реферату (на вибір як індивідуальне самостійне завдання (ІНСЗ); ознайомлення з джерелами; ознайомлення зі додатковою літературою; підготовку доповіді по персоналіям (на вибір, як ІНСЗ) (докладніше див. нижче).

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
До змістового модулю 1.		
1.	Вступ до курсу / [1], [2], [3]. [4].	4
2.	Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – середина XVII ст.) / [1], [2], [3], [4].	4

3.	Етнічні групи та міжетнічні відносини в Україні в період козацької державності (середина XVII ст. – 1770-і рр.): місце в історії суспільства та держави / [1], [2], [3], [4], [5].	4
4.	Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): загальний та регіональний аспекти / [1], [2], [3], [4].	4
5.	Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років / [1], [2], [3], [4].	4
6.	Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища. / [1], [2], [3], [4].	2
7.	Єврейське населення й політика Голокосту в Трансністрії та її столиці Одесі під час Другої світової війни в контексті міжетнічних відносин / [1], [2], [3], [4], [5].	4
8.	Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині XX – на початку XXI ст. / [1], [2], [3], [4].	2
9.	Етнічний аспект історії міста Одеси / [1], [2], [3], [4], [5].	4
10.	Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі XIX – першої половини XX ст. / [1], [2], [3], [4], [5].	4
До змістового модулю 2		
1.	Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку XX ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху / [1], [2], [3], [5].	4
2.	Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у XX – на початку XXI ст.: втрати та здобутки / [1], [2], [3], [4], [5].	2
3.	Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення / [1], [2], [3], [4], [5].	4
4.	Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості / [1], [2], [3], [4], [5].	4
5.	Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку / [1], [2], [3], [4], [5].	4
6.	Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники модерної доби та парадокси новітньої історії / [1], [2], [3], [4], [5].	4
7.	Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу / [1], [2], [3], [4], [5].	2
8.	Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів / [1], [2], [3], [4], [5].	4
9.	Історія кримських татар в Україні / [1], [2], [3], [4], [5].	4
10.	Вірмени як складова мультиетнічної історії України / [1], [2], [3], [4], [5].	4
	Разом	72

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – підготовка до лекцій, ознайомлення з базовою літературою;
- [2] – написання реферату (на вибір як ІНСЗ);
- [3] – ознайомлення з джерелами;
- [4] – ознайомлення зі додатковою літературою.

[5] – підготовка доповіді по персоналіям (на вибір, як ІНСЗ).

Види індивідуальних самостійних завдань (ІНСЗ):

1. Реферат.

Передбачає поглиблене вивчення історії етнічних (національних) меншин в Україні; ознайомлення з необхідною літературою та джерелами; написання власного дослідження на запропоновану або визначену разом з лектором тему. Обсяг – 15-20 сторінок; захист підготовленої роботи.

Оцінювання реферату складає 26 балів і включає наступні критерії: 1) самостійність мислення, 2) розкриття теми, відповідність висновків змісту реферату, 3) наявність посилань на використані джерела та літературу; 4) усний захист. Оцінка знижується на 5 балів за відсутність кожного з перших двох показників; на 5 балів за відсутність третього показника; на 10 балів за відсутність четвертого показника.

Перелік орієнтовних тем рефератів

1. Благодійницька діяльність представників різних етнічних спільнот в Одесі: специфіка та спільні риси.
2. Болгарські переселенці в Україні і болгарське національне відродження.
3. Внесок архітекторів різних національностей у створення архітектурних ансамблів південноукраїнських міст.
4. Внесок іноземних колоністів у розвиток сільського господарства на півдні України у кінці XVIII – на початку XX ст.
5. Вчені німецького походження в навчальних закладах Одеси XIX – початку XXI ст.
6. Вчені польського походження в Україні у XIX – на початку XX ст.: структура наукових зацікавлень.
7. Греки в історії середньовічного та ранньомодерного Львова.
8. Депортації національних меншин в Україні у 30-40-х рр. XX ст.
9. Етнічні аспекти політичних репресій в Україні у 1930-х рр.
10. Етнічні концепції походження українського козацтва.
11. Зміни в етнічній структурі м. Києва у XIX – XX ст.
12. Історія організації самоврядування в етно-конфесійних громадах середньовічного Львова.
13. Італійці в історії м. Одеси.
14. Молдавани та румуни в історії України.
15. Національне питання в програмах українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
16. Одеський історик С.Я. Боровий та його мемуаристика.
17. Особливості побуту та економічного розвитку єврейських містечок (штетлів) на Правобережній Україні.
18. Останні кримсько-татарські хани XVIII ст.
19. Розвиток культури гагаузів в Україні у XX ст.
20. Розвиток культури національних меншин у незалежній Україні.
21. Роми в Україні у XX ст.
22. Серби в історії України.
23. Сіоністський рух серед євреїв України в кінці XIX – першій половині XX ст.
24. Створення єврейських землеробських колоній як спроба соціально-економічної асиміляції єврейського населення.
25. Стратегії порятунку єврейського населення під час Голокосту та допомога неєврейського населення.
26. Угорці в історії Закарпаття.
27. Формування етнічної структури населення Південної України у XVIII–XIX ст.
28. Французи в політичній історії м. Одеси.
29. Характеристика законодавства Російської імперії стосовно євреїв.
30. Тема вільного вибору. (з подальшим узгодженням з лектором).

2. Доповідь на основі 3 біографій представників етнічних спільнот в Україні.

Передбачає ознайомлення з довідковою літературою; має бути захищена.

Оцінювання доповіді складає 10 балів і включає наступні критерії: 1) розкриття теми, 2) наявність списку використаної літератури або сайтів; 3) усний захист. Оцінка знижується на 5 балів за відсутність або невідповідність кожного з трьох показників.

9. Методи навчання

Для здійснення мети і основних завдань курсу застосовуються наступні методи:

1. Пояснювально-ілюстративний метод.
2. Репродуктивний метод.
3. Метод проблемного викладу.
4. Евристичний метод.
5. Дослідницький метод.

10. Форми контролю та методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Для з'ясування ефективності процесу навчання використовується поточний та періодичний контроль, який призначений для перевірки самостійної роботи студентів та отриманих ними знань. Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку.

Критерії оцінювання:

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний успішно презентувати та використовувати отримані знання під час навчання; виявляє знання спеціальної літератури та джерел, самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем; володіє спеціально-історичною та загальнонауковою методологією дослідження	проводить детальний аналіз історичних проблем, вміє користуватися пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, вміє ефективно працювати з історичними джерелами, спроможний обрати необхідний методологічний підхід, самостійно й творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Добре	у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний добре презентувати отримані знання під час навчання; виявляє певні знання спеціальної літератури та джерел, хоча і не завжди у повному рекомендованому обсязі; самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем, однак не завжди може швидко знайти необхідні аргументи для доведення власної точки зору; володіє основами спеціально-історичної та загальнонаукової методології дослідження	проводить достатньо добрий аналіз історичних проблем, вміє користуватися пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, хоча не завжди намагається використати свої вміння у максимальному обсязі; вміє працювати з історичними джерелами, здатний обрати певний методологічний підхід, хоча не виходить за межі традиційних; самостійно й достатньо творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Задовільно	володіє основами навчального матеріалу; користується спеціальною термінологією, але не завжди точно формулює відповідні їй поняття; має знання спеціально-історичної методології, але вони слабкі і не дозволяють досягти успіху у роботі з фактичним матеріалом; формулювання висновків відбувається без глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків	виявляє вміння користуватися джерелами, однак здатний більше описувати їх зміст, а не аналізувати; знання спеціальної рекомендованої літератури слабке; відсутні стійкі уміння та навички; правильне виконання половини завдань модульних контрольних
Незадовільно 3 можливістю повторного складання	демонструє дуже фрагментарні знання фактичного матеріалу; певним чином використовує спеціальну методологію, однак не може аргументувати її обрання та	слабке уявлення про роботу з історичними джерелами; виконання незначної частини самостійних завдань та модульних контрольних.

	важливість; висновки недостатньо аргументовані та самостійні	
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом та спеціальною термінологією	виконує лише окремі елементи завдань, не виявляє самостійності, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для підсумкового контролю

1. Теоретичні проблеми спецкурсу (термінологія, особливості джерельної бази).
2. Дослідження історії етнічних (національних) спільнот/меншин України.
3. Роль різних етносів в історії України середньовіччя.
4. Роль різних етносів в історії України ранньомодерної доби.
5. Етнічні та конфесійні аспекти в історії козацтва та Гетьманщини XVII - XVIII ст.
6. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): зміни в етнічній структурі населення.
7. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): наслідки для розвитку культури.
8. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): регіональний аспект.
9. Особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.
10. Національні меншини України і політика Центральної Ради.
11. Національні меншини України і політика Української держави.
12. Національні меншини України і політика УНР періоду Директорії та ЗУНР.
13. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1930-х рр.: в умовах радянської влади.
14. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1930-х рр.: західноукраїнські землі.
15. Політика коренізації та її вплив на становище різних національних меншин в Україні.
16. Мультиетнічність в Україні і окупаційна нацистська політика під час Другої світової війни. Голокост та його наслідки.
17. Депортації та переміщення різних етнічних груп населення в УРСР у 1940-х роках.
18. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині XX – на початку XXI ст.
19. Єврейська (іудейська) громада в Україні до кінця XVIII ст.
20. Єврейська громада в Україні з кінця XVIII ст. до початку XX ст.
21. Історія єврейського населення України у першій половині XX ст. Голокост під час Другої світової війни.
22. Історія єврейського населення в Україні у другій половині XX – на початку XXI ст.
23. Історія російської етнічної/національної меншини в Україні до початку XX ст.
24. Історія російської етнічної/національної меншини в Україні у XX - на початку XXI ст.
25. Історія білоруської етнічної/національної меншини в Україні.
26. Історія болгарської етнічної/національної меншини в Україні до початку XX ст.
27. Історія болгарської етнічної/національної меншини в Україні у XX - на початку XXI ст.
28. Історія німців та менонітів в Україні до початку XX ст.
29. Історія німецького населення в Україні у XX - на початку XXI ст.
30. Історія грецької етнічної/національної меншини в Україні до початку XX ст.
31. Історія грецької етнічної/національної меншини в Україні у XX - на початку XXI ст.
32. Історія кримських татар в Україні до початку XX ст.
33. Історія кримських татар в Україні у XX - на початку XXI ст.
34. Історія вірменів в Україні.
35. Етнічний аспект історії міста Одеси до початку XX ст.: розвиток етнічної структури населення.
36. Етнічний аспект історії Одеси до початку XX ст.: внесок представників різних етносів у розвиток міста.
37. Етнічний аспект історії міста Одеси у XX – на початку XXI ст.
38. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі XIX – початку XX ст. Шолом Алейхем.

39. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі першої половини ХХ ст. В. Жаботинський.
40. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі ХІХ ст. М. Лєсков.
41. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі ХІХ ст. В. Друмєв.
42. Особливості становища єврейського населення й політики Голокосту в губернаторстві «Трансністрія» та його столиці Одесі під час Другої світової війни.
43. Характеристика діяльності окремих персоналій – представників етнічних/національних меншин в Україні.
44. Розвиток історіографії історії окремих етнічних/національних меншин в Україні.
45. Приклади міжетнічних/міжнаціональних впливів та зв'язків в Україні.

12. Розподіл балів, які отримують бакалаври

Поточний та періодичний контроль																			Сума балів		
Змістовий модуль 1										Змістовий модуль 2								Індивідуальне самостійне завдання			
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т1	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	36	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1		
Модульний контроль 1 - 20										Модульний контроль 2 - 20											

Види навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовий модуль 1			
Поточний контроль під час лекцій	1	12	0-12
Виконання індивідуального самостійного завдання	20	1 (реферат)	0-26
Контрольна робота за змістовим модулем 1	20	1	0-20
Усього за змістовим модулем 1			0-58
Змістовий модуль 2			
Поточний контроль під час лекцій	1	12	0-12
Виконання індивідуального самостійного завдання	10	1 (доповідь)	0-10
Контрольна робота за змістовим модулем 2	20	1	0-20
Усього за змістовим модулем 2			0-42
Підсумкова сума балів			0-100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма. Сайт onu.edu.ua
2. Силабус. Сайт onu.edu.ua
3. Програми професійно – орієнтованих дисциплін зі спеціальності «Історія» (для спеціалізації «Історія України»). Одеса, 2005. Програма спецкурсу «Історія національних меншин в Україні» / уклад. Новікова Л. В. С. 39–48.
4. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса: Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334>
5. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних (національних) меншин в Україні : курс лекцій / Л. В. Новікова. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 398 с URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf

14. Рекомендована література

Основна

1. Бондарчук П. М. Жаботинський Володимир (Зеев) Євгенович. *Енциклопедія історії України*. Т. 3: *Е-Й*. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zhabotynsky_V (дата звернення: 20.08.2023).
2. Гон М. Творчість Шолома-Алейхема: українська модель рецепції (1920-1930 роки). *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство*. 2010. Вип. 19. С. 123–131.
3. Магочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.
4. Михайлюк М. В. Акції знищення єврейського населення в Одесі на початку румунської окупації: до питання про статистику жертв. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : збірник наукових праць VI Міжнародної наукової конференції, 28-29 квітня 2017 р., Одеса. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. С. 234-240.
5. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст. : історичні нариси / ред. рада : В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій ; кер. авт. кол. Л. Д. Якубова ; авт. кол. : О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : Ніка-Центр, 2012. 592 с.
6. Новікова Л. Антисемітизм як складова Голокосту: (до історії окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія» та м. Одеса). *Причорномор'я: історико-правовий, мовний,*

етнокультурний та релігійний виміри: IX Міжнародна наукова конференція, Одеса, 31 травня 2023 р. Одеса, 2023. С. 190–197.

7. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса : Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334> (дата звернення: 20.08.2022).

8. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних (національних) меншин в Україні : курс лекцій. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 398 с. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf (дата звернення: 20.08.2022).

9. Новікова Л. До питання щодо відображення ролі Румунії та Трансїстрії в історії східноєвропейських євреїв у публікаціях в американській пресі 1940-х рр. *Записки історичного факультету* / Одеса. 2021. № 32. С. 93–113.

10. Якубова Л.Д. Національні меншини України. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мі-О. Київ : В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalni_menshyny (дата звернення: 20.08.2022).

Додаткова

Змістовий модуль 1.

1. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. 649 с.

2. Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність / за ред. В. Наулка. Київ : Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 2001. 424 с.

3. Історія Одеси. Одеса : Друк, 2002. 560 с.

4. Міронова І. С. Національні меншини України : навчально-методичний посібник. Миколаїв ; Одеса, 2006. 305 с.

5. Новікова Л. «Хозарський слід» в історії козацтва: до питання про зміну уявлень на зламі епох (на основі джерел раннього модерного періоду). *Чорноморська минувицина*. Одеса, 2016. Вип. 11. С. 69–82.

6. Новікова Л. До питання про черкеську (черкаську) версію походження козацтва в історичних працях XVIII – першої третини XIX ст. *Чорноморська минувицина* Одеса, 2015. Вип. 10. С. 56–68.

7. Усенко П. Г. Лєсков Микола Семенович. *Енциклопедія історії України*. Т. 6 : Ла-Мі. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Leskov_M_S (дата звернення: 20.08.2022).

Змістовий модуль 2.

Тема 1-2.

1. Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. Ужгород : вид-во Валерія Падяка, 2016. 316, XII с.

2. Новікова Л. «Антиєврейські погроми» 1881 р.: особливості висвітлення проблеми в газеті «Одесский листок». *Україна доби модернізації XIX-XX ст.: соціум, цінності, життєві практики* / МОН України. Херсонський державний університет. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 квітня 2020 р. Херсон, 2020. С. 76–81.

3. Новікова Л. «Ліберальний» та «радикальний» образи єврейського населення в публікаціях неєврейських газет в Одесі (перша половина 1880-х рр.). *Південний Захід. Одесика*. Одеса, 2020. Вип. 28. С. 123–144.

4. Новікова Л. Образи єврейського населення у публікаціях регіональної преси та суспільні відносини в модерній Україні: до постановки проблеми=The images of the Jewish population in the publications of regional press and social relations in modern Ukraine: posing the problem. *Записки історичного факультету*. Одеса, 2018. Вип. 29. С. 82–92.

5. Новікова Л. «Competition of discourses»: the Jew's positive image in publications of «Odesskij Vestnik» (the first half of 1880-ies)=«Змагання дискурсів»: до питання про позитивний образ

єврейського населення у публікаціях «Одесского вестника» (перша половина 1880-х рр.). *Записки історичного факультету*. Одеса, 2019. Вип. 30. С. 147–172.

6. Тяглий М. І. Караїми. *Енциклопедія історії України*. Т. 4 : Ка-Ком. Київ, 2007. 528 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Karaimy> (дата звернення: 20.08.2022).

7. Котляр Ю. В., Міронова І. С. Голодомори 1921–1923 рр. та 1932–1933 рр. на Півдні України: етнічний та міжнародний аспекти. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Кн. 2. 204 с.

Тема 3.

1. № 97. Вирок Верховного Суду УСРР у «Справі ксьондзів». 27 червня 1930 р. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2003. № 21. С. 228–245.

2. Волинь і Холмщина 1938 – 1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння: дослідження, документи, спогади. Львів, 2003. 813 с.

3. Зінько С. Польські громадські організації міста Одеси кінця XIX – початку XX століття. *Поляки на Півдні України=Polacy na Poludniowej Ukrainie*. Одеса; Ополе; Ольштин, 2006. С. 124–126.

4. Новікова Л. Польська складова у житті та творчості історика А. О. Скальковського : спроба узагальнення у контексті проблеми національної ідентичності. *Поляки на Півдні України=Polacy na Poludniowej Ukrainie*. Одеса ; Ополе ; Ольштин, 2006. С. 242–251.

5. Папакін А. Г. Поляки в Україні. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2011. Т. 8. URL: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni (дата звернення: 20.08.2022).

6. Сингаївська Н. М. Поляки в українських університетах в XIX ст. (на прикладі Харківського університету). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2012. Вип. 46. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2012_46_23 (дата звернення: 20.08.2023).

Тема 4.

1. Бачинська О. Українське населення придунайських земель XVIII – початок XX ст. : (заселення і економічне освоєння). Одеса : Астропринт, 2002. 327 с.

2. Бовгиря А. «По нашому названню — москалі»: росіяни у сприйнятті мешканців Гетьманщини XVIII ст. *Український історичний збірник*. 2018. Вип. 20. С. 53–62.

3. Галушко К. Ю. Росіяни в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 9: Прил-С. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2013. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rosiiany_Ukraini

4. Малярчук Н. Г. Росіяни в етнічній структурі населення південно-східної України (за матеріалами Всесоюзного перепису населення 1926 р.). *Нові сторінки історії Донбасу*. 2017. Кн. 26. С. 155–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsid_2017_26_16 (дата звернення: 20.08.2023).

5. Таранець С. В. Розселення та соціально-економічне становище старообрядців Волині в XIX — на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2008. № 3. С. 75–86.

6. Шандра В. С. Формування бюрократії в Правобережній Україні. *Український історичний журнал*. 2007. № 2. С. 143–158.

Тема 5:

1. Вівчарик М. М. Білоруси в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 1 : А-В. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bilorusy_Ukraini (дата звернення: 20.08.2022).

2. Книревич С., Зубко О. Білоруси на службі УНР: Олександр Максимович Жихович (1900–1973). Post scriptum: листопадовий допит 1953 р. та останні роки життя. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія*. 2019. № 1. С. 67–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hjyfcnu1_2019_1_10 (дата звернення: 20.08.2022).

3. Кріль М. Львів в українсько-білоруських культурних зв'язках початку XX ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів : Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. Вип. 17. С. 28–34. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/15177> (дата звернення: 20.08.2022).

4. Новікова Л. Стан дослідження історії білорусів на півдні України у революційну добу: огляд сучасних публікацій. *Чорноморська минушина*. 2021. Вип. 16. С. 119–124.

5. Ресент О. П. Українсько-білоруські взаємини у XIX – на початку XX ст.: період становлення. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 161–169.

Тема 6:

1. Грищенко Ю. Болгари в Україні 1920-х–1930-х рр.: між національними проектами влади й реаліями життя / відп. ред. Я. В. Верменич. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2018. 269 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013841> (дата звернення: 20.08.2022).

2. Дробот І. І., Кондратюк Г. М. Болгари в умовах політики коренізації в Кримській АРСР у 1920-1930-х роках. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2014. Вип. 12. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2014_12_5 (дата звернення: 20.08.2023)

3. Новікова Л. Святкування тисячоліття православної народної Болгарської церкви в Одесі, 3 травня 1870 р. *Південний Захід. Одесика : історико–краєзнавчий альманах*. Одеса, 2016. Вип. 21. С. 77–88.

4. Павленко В. В. Болгари в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 1 : А-В. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolhary_Ukraini (дата звернення: 20.08.2022).

5. Пачев С. І. Тематичні пріоритети української історичної болгаристики у 1945–1991 рр. *Гуржіївські історичні читання*. 2011. Вип. 4. С. 45–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2011_4_21 (дата звернення: 20.08.2022).

Тема 7:

1. Айсфельд А., Мартиненко В. Етнічні німці під час Другої світової війни і в повоєнні роки. *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття*. Київ, 2010. Т. 1. С. 595–643.

2. Бачинська О. Українці та німці в Південній Бессарабії: деякі аспекти взаємодії в XIX столітті. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 16. С. 13–15.

3. Васильчук В. М. Німецьке населення у перше десятиліття радянської влади в Україні. *Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави : Миколаїв ; Одеса : ВіД, 2002. Т. 1 : Історичні дисципліни та українознавство*. 2002. С. 70–81.

4. Венгер Н. Менонітське підприємництво і розвиток машинобудування на Півдні України (30-ті рр. XIX ст. – 1914 р.). *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 16. Київ, 2004. С. 29–36.

5. Горбань Т. До питання політичних пріоритетів німців України в період національно-демократичної революції 1917 - 1920 років. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 16. С. 43–48.

6. Кривець Н. В. Німці в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 7 : Мі-О. Київ : В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nimtsi_Ukraini (дата звернення: 20.08.2022).

7. Сокирко О. Німецькі найманці в гетьманському війську доби Хмельниччини. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 16. С. 141–147.

Тема 8:

1. Араджионі М. А. Україна, держава: греки. *Енциклопедія історії України: Україна-Українці*. Кн. 1. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.14.4> (дата звернення: 20.08.2022).

2. Березовська Т. В. Род Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби : автореф. дис. ... к.і.н. Спеціальність 00.97.91–історія України. Одеса, 2003. 16 с.

3. Білоусова Л. Г. Династія грецьких купців Петрококіно в економічному і соціокультурному житті Російської імперії (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... к.і.н. Одеса, 2007. 20 с.

4. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи. Матеріали. Карти / Центр. Держ. Архів ; В. Литвин та ін. ; вступ. ст. В. Смолія. Київ: Либідь, 2000. 488 с.

5. Лильо І. Нариси з історії грецької громади Львова XV – XVII ст. Львів, 2002. 190 с.

Тема 9:

1. Кримські татари: шлях до повернення: Кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб : зб. док. та матеріалів / ред. кол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Ч. 1. Київ : Інститут історії України, 2004. 396 с.

2. Ніколаєць Ю. Кримські татари у роки Другої світової війни: сучасний науковий дискурс. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2019. Вип. 3-4. С. 100–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nziped_2019_3-4_8 (дата звернення: 20.08.2022).
3. Дашкевич Я. Р. Кримські татари. *Енциклопедія історії України*: Т. 5: Кон – Кю / НАН України. Інститут історії України. Київ, 2008. 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Krimski_Tatari (дата звернення: 20.08.2022).
4. Кульчицький С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956-1989 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 75–109.
5. Новікова Л. Історія держави чи історія народу : до питання щодо концепцій історії Криму у працях дослідників XIX ст. *Крим від античності до сьогодення : історичні студії* / редкол. : В. Смолій (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т історії України, 2014. С. 366–375.
6. Новікова Л. Про особливості українсько-турецьких та українсько-татарських відносин в останній третині XVII – на початку XVIII ст. *Чорноморська минувшина*. Одеса, 2019. Вип. 14. С. 29–47.
7. Урсу Д., Вінцовський Т. Кримські татари – випускники Новоросійського (Одеського) університету та їх доля. *Краєзнавство*. 2011. № 4. С. 17–25.

Тема 10.

1. Бурлак Г. Професор В. Є. Таїров (1859–1938) – засновник розсадницької бази виноградарства України. *Емінак*. 2017. № 2(1). С. 128–134.
2. Гаюк І. Я. Україна, держава: вірмени. *Енциклопедія історії України: Україна—Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.14.2> (дата звернення: 20.08.2023).
3. Дашкевич Я. Україна на перехресті світів: релігієзнавчі й соціокультурні студії. Львів : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Видавництво УКУ, 2016. XLVI + 602 с
4. Кокур В., Домбровська Л. Вірмени в етнополітичному просторі України 1991–2012 рр.: правова, культурна, громадська та релігійна самобутність. *Наукові записки з української історії*. 2012. Вип. 32. С. 212–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzui_2012_32_35 (дата звернення: 20.08.2023).
5. Осіп'ян О. Л. Реляція львівського католицького архієпископа Яна-Анджея Прухницького (1622 р.) як джерело з історії вірменської громади Львова. *Український історичний журнал*. 2006. № 2. С. 190–205.
6. Гаюк І. Я. Вірмени в музичному житті України (до 200-річчя від дня народження Кароля фон Мікулі). *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2019. № 4. С. 93–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chasopys_2019_4_10 (дата звернення: 20.08.2023).

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Електронні ресурси наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. URL: <http://lib.onu.edu.ua>
2. Сайт Інституту історії України НАНУ. URL: <http://history.org.ua>
3. Електронні ресурси Наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
4. Сайт Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>
5. United States Holocaust Memorial Museum. URL: <https://www.ushmm.org/>
6. Український центр вивчення Голокосту у партнерстві з Інститутом політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса. URL: www.holocaust.kiev.ua.
7. Інформаційний портал болгар України. URL: <http://www.bg-ua.org/?name=vov>
8. Сайт Головної редколегії «Реабілітовані історією» URL: <http://www.reabit.org.ua/>
9. Портал німців України. URL: <http://deutsche.in.ua/ua/cms/about.html>
10. Федерація грецьких товариств України. URL: <https://uagreeks.com/>